

Г. М. Мятліцкая

УДК 81(476)(092)

Кафедра гісторыі беларускай літаратуры, філалагічны факультэт, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Рэспубліка Беларусь

РУПНАЯ ПРАЦАЎНИЦА НА ФІЛАЛАГІЧНАЙ НІВЕ (Вольга Васільеўна Казлова)

Артыкул знаёміць з асобай Вольгі Васільеўны Казловай, больш за шэсць дзясяткаў гадоў якой прайшло на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Разглядаюцца занатаваныя ў яе працах напрамкі дзейнасці кафедры беларускай літаратуры ў другой палове XX ст.

Ключавыя словы: Вольга Васільеўна Казлова; літаратуразнаўства; Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт; філалагічны факультэт; навуковыя школы.

Узор цытавання: Мятліцкая Г. М. Рупная працаўніца на філалагічнай ніве (Вольга Васільеўна Казлова) / Г. М. Мятліцкая // София: электрон. науч.-просветит. журн. – 2024. – № 1. – С. 81–86.

Н. Miatlitskaya

Department of History of Belarusian Literature of the Faculty of Philology, Belarusian State University, Minsk, Republic of Belarus

THE DILIGENT WORKER IN THE FIELD OF PHILOLOGY (Olga Vasilievna Kozlova)

The article introduces the personality of Olga Vasilievna Kozlova, who worked at the Faculty of Philology of the Belarusian State University for more than six decades. The activity of the Department of Belarusian Literature in the second half of the 20th century, noted in her works, is considered.

Keywords: Olga Vasilievna Kozlova; literary studies; Belarusian State University; Faculty of Philology; scientific schools.

For citation: Miatlitskaya H. The Diligent Worker in the Field of Philology (Olga Vasilievna Kozlova) Sophia. 2024;1:81–86. Belarussian.

Аўтар:

Ганна Мікалаеўна Мятліцкая – кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры гісторыі беларускай літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

hanna.miatlitskaya@gmail.com

Author:

Hanna Miatlitskaya – PhD in Philology, Associate Professor of the Department of History of Belarusian Literature of the Faculty of Philology, Belarusian State University.

Вольга Васільеўна Казлова (1925–2009) – літаратуразнаўца, кандыдат філалагічных навук (1953), дацэнт. Заслужаны работнік вышэйшай школы Беларусі (1982) [1]. Доўгі час яна працавала на кафедры беларускай літаратуры філалагічнага факультэта БДУ.

Суровай зімой 1943 года Вольга Казлова прыехала на чыгуначную станцыю Сходня пад Масквой, дзе аднавіў сваю працу Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (пра гэты перыяд яна падрабязна расказала ў артыкулах «Універсітэцкі шлях Івана Паўлавіча Мележа», «Постаць майго хроснага бацькі Міхася Рыгоровіча Ларчанкі», «Дыпламатычны вектар Пятра Андрэевіча Абрасімава» і інш.). З таго часу, па словах самой Вольгі Васільеўны, больш за 60 гадоў яе жыцця было звязана з філалагічным факультэтам БДУ.

У 1970-я і першай палове 1980-х гг. В. В. Казлова з’яўлялася загадчыкам кафедры беларускай літаратуры, якая тады перажывала сапраўдны росквіт, на ёй працаваў шэраг выдатных выкладчыкаў і вучоных. Паводле ўспамінаў прафесара Т. І. Шамякінай, «традыцыі Міхася Ларчанкі, які ўзначальваў кафедру беларускай літаратуры на працягу дваццаці васьмі гадоў, працягвала Вольга Васільеўна, калі сама стала загадчыкам той самай кафедры. Час яе кіравання – 1972–1985 гг. – бясспрэчна, залаты век кафедры, незабыўныя, шчаслівыя гады... Кафедра была цэнтрам вывучэння не толькі беларускай літаратуры, але і фальклору, методыкі выкладання літаратуразнаўчых дысцыплін. Тады тут працавалі вядучыя беларускія навукоўцы, дактары навук, прафесары Іван Навуменка, Алег Лойка, Сцяпан Александровіч, Дзмітрый Бугаёў, Ніл Гілевіч, дацэнты Маргарыта Яфімава, Валянціна Лашкевіч, Уладзімір Навумовіч, Інга Ключановіч, Кузьма Хромчанка, Вячаслаў Рагойша, Любоў Тарасюк, Таццяна Шамякіна... Большасць з іх з’яўляліся адначасова і сябрамі Саюза пісьменнікаў БССР, на той час выключна аўтарытэтай, уплывовай арганізацыі. На працягу ўсяго тэрміну кіраўніцтва В. Казловай кафедра нязменна займала першае месца ў сацыялістычным спаборніцтве сярод іншых кафедраў факультэта» [2, с. 235–236]. У той час была ўсталявана пастаянная сувязь са школамі рэспублікі, кафедра арганізоўвала сумесныя выязныя пасяджэнні з педсаветамі школ. Шляхам перадачы ўласных архіўных і наглядных матэрыялаў загадчык кафедры спрыяла адкрыццю экспазіцыі Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, школьных музеяў Салігорска, Жлобіна, Барысава, Мінска [3, с. 97].

Як літаратуразнаўца В. В. Казлова даследавала творчасць Янкі Купалы, Якуба Коласа, Міхася Лынькова, Янкі Брыля, Петруся Броўкі, Міколы Мятліцкага і інш. Яна з’яўляецца суаўтарам манаграфіі «Міхась Лынькоў» (1959), падручнікаў для вышэйшых навучальных устаноў «Гісторыя беларускай савецкай літаратуры (1917–1940)» (1981), «Гісторыя беларускай савецкай літаратуры (1941–1980)» (1983), «Гісторыя беларускай літаратуры XX ст. (20–50-я гады)» (2000), хрэстаматыі «Беларуская літаратура. Проза 20-х гадоў» (1996), зборнікаў «Святло яго душы» (1970), «Песні беларускай валадар» (1981), «Творчая спадчына Янкі Купалы і Якуба Коласа і развіццё славянскіх моў і літаратур» (1982) і інш.

Напрыканцы жыцця В. В. Казлова супольна з намі, супрацоўнікамі тагачаснай кафедры беларускай літаратуры і культуры, займалася падрыхтоўкай да выдання сваёй кнігі «На скрыжаваннях лёсу», якая выйшла ў «Выдавецкім цэнтры БДУ»

ў 2009 годзе. Вольга Васільеўна паспела патрымаць у руках сігнальны экзэмпляр, цешылася яго афармленнем... У гэты зборнік, тэматычна структураваны на некалькі раздзелаў, увайшлі навуковыя працы, рупліва сабраныя аўтарам, а таксама аўтабіяграфічныя матэрыялы і дакументы з асабістага архіва... Мэта нашага даследавання – разгледзець змест тых артыкулаў даследчыцы, якія пэўным чынам звязаны са старонкамі гісторыі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і непасрэдна філалагічнага факультэта ў другой палове XX ст.

Вольга Васільеўна – дачка Васіля Іванавіча Казлова, аднаго з арганізатараў і кіраўнікоў партызанскага руху на Беларусі ў Вялікую Айчынную вайну, Героя Савецкага Саюза (1942), які ў 1948 годзе быў выбраны на пасаду Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Ягоным імем названа адна з цэнтральных вуліц Мінска. На вуліцы Уральскай размешчаны Мінскі электратэхнічны завод, які таксама носіць імя В. І. Казлова. Пра свайго бацьку і свой род В.В. Казлова змясціла ў апошняй прыжыццёвай кнізе два артыкулы. У першым – «Вузельчыкі лёсу» – яна апісвае пачатак жыццёвай дарогі бацькі, які нарадзіўся ў вёсцы Заграддзе Жлобінскага раёна. Аўтар апавядае пра вяселле бацькоў, сваё нараджэнне, службу Васіля Казлова ў інжынерна-тэхнічных войсках Чырвонай Арміі. Працягам з’яўляецца артыкул «Помняць бацьку майго...», у якім Вольга Васільеўна падрабязна расказвае пра шматгранную працу В. І. Казлова па аднаўленні народнай гаспадаркі ў пасляваеннай рэспубліцы, адзначае, што «памяць пра бацьку і ёсць самая высокая яму ўзнагарода. А нам, дзецям, ён перадаў у спадчыну сваё годнае імя. Гэтым сённяшні род Казловых асабліва даражыць» [2, с. 225]. У артыкуле даследчыца з’акцэнтавала ўвагу і на актыўным, зацікаўленым супрацоўніцтве свайго бацькі з вышэйшымі навучальнымі ўстановамі:

«Васіль Іванавіч не пакідаў без увагі вышэйшую школу. Сувязь трымаў праз непасрэдных кантакты, сустрэчы з выкладчыкамі розных ВНУ. Так, рэктар Беларускага політэхнічнага інстытута Міхаіл Дарашэвіч (яго імя таксама носіць адна з вуліц Мінска) у час аднаўлення і будаўніцтва навучальных карпусоў, зруйнаваных вайной, для вырашэння тэрміновых пытанняў наведваў В. Казлова без усялякай папярэдняй дамоўленасці, мог звярнуцца да яго па тэлефоне ў позні час.

Рэктар Белдзяржуніверсітэта, няўрымслівы, празорлівы, нястомны Антон Сеўчанка, карыстаючыся правам земляка, таксама неаднаразова абмяркоўваў пытанні будаўніцтва студэнцкага інтэрната, галоўнага корпуса, вылучэння членаў калектыву на ганаровыя і дзяржаўныя ўзнагароды. Трэба прызнацца, што і я здабыла з фонду Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета не адну матэрыяльную дапамогу для студэнтаў філфака.

Адметнай рысай дзяржаўнай працы Васіля Казлова былі рэгулярныя сустрэчы-гутаркі ў зале пасяджэнняў Вярхоўнага Савета БССР з калектывам БДУ» [2, с. 220–221].

У артыкуле «Постаць майго хроснага бацькі Міхася Рыгоровіча Ларчанкі» Вольга Васільеўна грунтоўна прааналізавала шматгранную дзейнасць доктара філалагічных навук, прафесара, заслужанага дзеяча навукі Беларусі, пазнаёміла з яго біяграфіяй, згадала ягоных вучняў і выказала асабістую ўдзячнасць Міхасю Рыгоровічу, а таксама «яго аднадумцам-паплечнікам – заслужанаму дзеячу навукі, члену-карэспандэнту АН БССР Гутараву Івану Васільевічу, доктару навук, прафесару, заслужанаму дзеячу навукі Пшыркову Юліану Сяргеевічу» [2, с. 119], якія аказалі ўплыў на прыход яе ў літаратуразнаўства. «Выйшла на літаратуразнаўчы шлях дзякуючы сваім

настаўнікам: М. Р. Ларчанку, І. В. Гутараву, Ю. С. Пшыркову. Ад М. І. Жыркевіча атрымала блаславенне на педагагічную працу ў ВНУ» [2, с. 123], – неаднаразова цёпла і шчыра казала іх вучаніца.

Успаміны пра асобу доктара філалагічных навук, прафесара, заслужанага работніка вышэйшай школы Беларусі Льва Міхайлавіча Шакуна і яго міжнародную лінгвістычную школу выкладзены ў артыкуле «Леў Шакун як заснавальнік міжнародных філфакаўскіх сувязей БДУ», які быў прымеркаваны да Другой міжнароднай навуковай канферэнцыі, прысвечанай 75-годдзю з дня нараджэння беларускага мовазнаўца.

Падрабязна пазнаёміла Вольга Васільеўна і з філфакаўскай школай фалькларыстыкі і непасрэдна з яе заснавальніцай, нястомнай збіральніцай скарбаў беларускага фальклору, дацэнтам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Верай Анісімаўнай Захаравай, якая «за гады працы на філфаку, абапіраючыся на дапамогу сваіх вучняў, сабрала і выдала каштоўнейшы, багацейшы матэрыял вуснай народнай творчасці» [2, с. 132] (артыкул «Рупліўца школы фалькларыстыкі (Вера Захарава)»).

У артыкуле «Такім мы яго памятаем (Іван Шамякін)» даследчыца расказала пра сустрэчы народнага пісьменніка Беларусі з супрацоўнікамі і студэнтамі БДУ, а таксама пра навуковую распрацоўку праграм і вучэбна-метадычных матэрыялаў для вывучэння спадчыны пісьменніка, іх практычнае выкарыстанне на філалагічным факультэце. У гэтым артыкуле як прыклад яна апісвае вандроўкі выкладчыкаў і студэнтаў па ленінскіх мясцінах, паглыбленая цікавасць да якіх была абуджана раманам І. Шамякіна «Петраград – Брэст». «Праца кафедры над ленінскай тэматыкай паспрыяла атрыманню дацэнтамі С. А. Лысенка і В. В. Казловай прэміі – экскурсіі выкладчыкаў на чале з дэканам Аляксеем Арсенцьевічам Воўкам па ленінскіх мясцінах у горад Ульянаўск. У час студэнцкай азнаямляльнай практыкі ў Польскую Народную Рэспубліку мы таксама наведвалі мемарыяльныя ленінскія мясціны ў Польшчы, набыты матэрыял выкарыстоўвалі ў час вывучэння Ленініяны ў беларускай мастацкай літаратуры (П. Броўка, Г. Бураўкін, М. Танк, А. Вялюгін)» [2, с. 141–142], – напісала Вольга Васільеўна.

Артыкул складаецца з чатырох змястоўных частак, у кожнай з якіх аўтар дапаўняе папярэдні аповед разглядам новых аспектаў: цікавасць выкладчыкаў і студэнтаў да асобы Шамякіна, прачытанне, спасціжэнне і разгляд на занятках яго мастацкіх твораў; навуковая сувязь Івана Пятровіча Шамякіна з філфакам; узаемаадносіны пісьменніка з жонкай Марыяй Філатаўнай, якая з’яўляецца адным з прататыпаў жаночых вобразаў у творчасці прэзаіка; даволі падрабязныя партрэты філалагічнай «дынастыі» Шамякіных – дачкі Ліна Іванаўна, Таццяна Іванаўна і Алесь Іванаўна, унучкі Марыя і Славяна. У гэтай працы выкарыстаны ўспаміны выкладчыкаў БДУ і асабістыя ўспаміны аўтара.

Уключыла ў кнігу В. В. Казлова, апрача таго, артыкулы пра двух народных пісьменнікаў Беларусі, якія працавалі на філалагічным факультэце БДУ: «Клопаты і хваляванні загадчыка кафедры гісторыі беларускай савецкай літаратуры І. Я. Навуменкі» і «Універсітэцкі шлях Івана Паўлавіча Мележа». Яны таксама напісаны ў форме мемуарнага расповеду, у якім змяшаны і аўтабіяграфічныя ўспаміны і аналіз плённай дзейнасці гэтых творчых асоб, найперш выкладчыцкай працы.

Так, чытаем: «І. Я. Навуменка ў 1968 г. быў абраны загадчыкам кафедры гісторыі беларускай літаратуры БДУ» [2, с. 152]. Пры гэтым В. В. Казлова адзначыла, што «на кафедры пачалі дзейнічаць навуковыя школы М. Р. Ларчанкі, І. Я. Навуменкі, А. А. Лойкі. З іх выкрышталізоўваліся кадры для вышэйшых навучальных устаноў рэспублікі

і інстытутаў АН БССР» [2, с. 153]. Выкладчыкі кафедры ў той час плённа займаліся напісаннем метадычных дапаможнікаў, падручнікаў, манаграфій, распрацоўкай спецкурсаў і спецсемінараў, выданнем калектывнай тышавой праграмы па гісторыі беларускай савецкай літаратуры, удзельнічалі ў міжнародных з'ездах славістаў, дзякуючы якім нараджаліся творчыя кантакты паміж вучонымі. Іван Якаўлевіч падтрымаў ініцыятыву В. А. Захаравай аб утварэнні пры філалагічным факультэце навукова-даследчай лабараторыі беларускага фальклору. «За тэрмін працы І. Я. Навуменкі на кафедры загадчыкам (1969–1972), дзякуючы асабістаму навуковаму патэнцыялу, высокаму прафесіяналізму, педагагічнаму таленту, Іван Якаўлевіч забяспечыў у Міністэрстве сярэдняй і вышэйшай адукацыі БССР калектыву кафедры характарыстыку кагорты высокакваліфікаваных спецыялістаў-філолагаў. Міністэрства прызначыла кафедру рэспубліканскім цэнтрам перападрыхтоўкі выкладчыкаў ВНУ. Па рашэнні Міністэрства быў утвораны на філфаку Савет па абароне дысертацый. Навуковую, адміністрацыйную дзейнасць Навуменка выдатна спалучаў з творчай літаратурнай. У гады кіраўніцтва кафедрай у яго выйшаў шэраг высокамастацкіх літаратурных твораў. Гэта апавяданні, аповесці, зборнікі» [2, с. 154–155].

Даследуючы сувязь І. П. Мележа з Белдзяржуніверсітэтам, В. В. Казлова падрабязна распавядае пра перыяд ягонай працы ў гэтай установе – ад пачатку да заканчэння, у тым ліку згадвае, што ён быў яе выкладчыкам вайскавай справы на падмаскоўнай станцыі Сходня. Гэты ж эпізод сваёй біяграфіі прыводзіць даследчыца і ў артыкуле «Урокі ўвекавечання памяці ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны», у якім дзеліцца ўласным выкладчыцкім вопытам па распрацоўцы матэрыялаў аб мастацкім увасабленні гістарычных падзей Вялікай Айчыннай вайны ў творах беларускай літаратуры, якія аналізаваліся ў вучэбным працэсе. «Пасля вывучэння тэарэтычных навуковых прац аб вайне і кансультацый студэнты атрымлівалі індывідуальныя заданні па зборы ўспамінаў, публікацый, фотаматэрыялаў, лістоў, рэліквій часу вайны, якія выкарыстоўвалі ў курсавых і дыпломных работах» [2, с. 203].

Пра франтавікоў – адраджэнцаў БДУ Вольга Васільеўна напісала артыкул «Вялікая перамога ў лёсе выкладчыкаў кафедры гісторыі беларускай літаратуры XX ст.», у якім грунтоўна разгледзела аднаўленне работы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта на станцыі Сходня пад Масквой у кастрычніку 1943 года, а таксама адзначыла плённую працу ва ўніверсітэце сваіх папярэднікаў і паплечнікаў, сярод якіх М. Р. Ларчанка, І. В. Гутараў, І. П. Мележ, М. І. Жыркевіч, Л. А. Царанкоў, Л. М. Шакун, І. Я. Навуменка, С. Х. Александровіч, Ю. С. Пшыркоў.

За навукова-асветніцкую і грамадскую дзейнасць Вольга Васільеўна Казлова была ўзнагароджана трыма Ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР, медалямі «За доблесную працу», «За працоўную доблесць» і інш. Падчас нашай сустрэчы яна паказала вялікі стос грамат, якія атрымала за паспяховую працу на філалагічным факультэце БДУ, адабрала некалькі з іх і папрасіла адсканаваць. Па тэхнічных прычынах у кнігу яны не ўвайшлі. У той час была традыцыя дарыць на юбілеі віншавальныя адрасы, дасылаць паштоўкі з нагоды розных святаў. Частка гэтых віншавальных тэкстаў змешчана ў кнізе.

Захаваліся словы ўдзячнасці і павагі, выказаныя Вользе Васільеўне ўніверсітэцкімі калегамі – прафесарамі А. А. Лойкам, В. П. Рагойшам, М. А. Тычынам, А. І. Бельскім, Т. І. Шамякінай, а таксама яе вучнямі, сябрамі, знаёмымі. Найбольш цікавыя і значныя

мастацкія творы-прысвечэнні і артыкулы філолагаў змешчаны ў апошніх раздзелах кнігі «На скрыжаваннях лёсу».

Такім чынам, навуковыя працы В. В. Казловой насычаны гістарычнымі імёнамі, фактамі, датамі, і для сённяшняга чытача яны з'яўляюцца крыніцай пазнавальнай інфармацыі. Вольга Васільеўна валодае талентам даследавання гісторыі; з'яўляючыся выдавочцам многіх падзей, вылучыла і занатавала іх заканамернасці, стала своеасаблівым «летапісцам» філалагічнага факультэта БДУ на працягу не аднаго дзесяцігоддзя. Яе публікацыі ўтрымліваюць каштоўныя ў гістарычным плане матэрыялы і звесткі пра яго шматаспектную дзейнасць. З асабістага знаёмства з гэтай інтэлігентнай абаяльнай жанчынай і нашых размоў ведаю, што яна мела вельмі добрую памяць на канкрэтных асоб, факты, лічбы, валодае яна і выключным красамоўствам (помніцца яе бадзёры голас, які гучаў у студэнцкіх аўдыторыях) і апавядальніцкім талентам (уменнем выбудоўваць вусны або пісьмовы жывы, яркі і займальны апавед). Многім выпускнікам факультэта запомніліся яе цікавыя, змястоўныя, эмацыйныя лекцыі.

Свае працы Вольга Васільеўна прысвечала ў асноўным тым, хто быў ёй асабліва дарагі і любімы. У кожным з артыкулаў акрамя галоўнай асобы – галоўнага героя пэўнага апаведу – цёпла і шчыра згадваюцца людзі, якія працавалі побач, – як паплечнікі, так і вучні, пераемнікі, як знакамітыя, так і мала вядомыя.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Беларускія пісьменнікі : Бібліягр. слоўн.: У 6 т. – Т. 3 (Івашын – Кучар) / Ін-т літ. імя Я. Купалы АН Рэспублікі Беларусь, Беларус. Энцыкл. ; пад рэд. А. В. Мальдзіса; рэдкал.: І. Э. Багдановіч [і інш.]. – Мінск : БелЭн, 1994. – 585 с.
2. Казлова, В. В. На скрыжаваннях лёсу : зб. прац / В. В. Казлова. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2009. – 255 с.
3. Філалагічны факультэт: да 70-годдзя заснавання / рэд. савет: І. С. Роўда (старш.) [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2009. – 191 с.